

ПРОФ. ДР ГОЛУБ М. ЈАШОВИЋ¹

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ СА ПРИВРЕМЕНИМ СЕДИШТЕМ
У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ, ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ,
КАТЕДРА ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ

НЕКЕ ОСОБИНЕ СРПСКИХ ГОВОРА КОСОВА И МЕТОХИЈЕ У ПРИПОВЕТКАМА УЧИТЕЉА ПЕТРА Д. ПЕТРОВИЋА²

САЖЕТАК. Учитељ Петар Д. Петровић рођен је у Пећи 1881. године. Завршио је у Призрену Богословско-учитељску школу и као учитељ радио у Гњилану, Приштини, Призрену и Пећи. Приповетке и краће записе о животу и раду Срба на простору данашњег Косова и Метохије слао је редакцијама разних листова и часописа који су штампани од Цариграда до Београда и Новог Сада.

У раду је анализирано четрдесетак Петрових приповедака објављених у књигама „Метохијске ледене јабуке“ и „Из Метохије“ (Блага готован и друге приче). Посебно смо се осврнули на особине говора призренско-јужноморавског типа и косовско-ресавских говора, регистроване у говору ликова описаних у Петровићевој прози, а који потичу из различитих средина: Косовског Поморавља, Приштине, Призрена и његове околине и из северне Метохије.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Петар Д. Петровић, приповетке, дијалектизми, косовско-ресавски дијалекат, призренско-јужноморавски дијалекат.

¹ golubjasovic@gmail.com

² Истраживања су извршена и прилог написан у оквиру рада на пројекту „Дијалектолошка истраживања српског језичког простора“ 178020, који се реализује уз помоћ Министарства за просвету, науку и технолошки развој Републике Србије.

Рад је примљен 28. марта 2013, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 1. јула 2013.

Учитељ Петар Д. Петровић потиче из угледне и веома утицајне занатско-трговачке породице која се на обале Пећке Бистрице доселила из Васојевића на самом крају осамнаестог века. Петровићи су у Пећи нашој науци и култури, из генерације у генерацију, подарили неколико значајних интелектуалаца, националних радника, књижевних и културних посленика. Многи од њих надрасли су средину која их је изнедрила. То су, пре свих, учитељ Димитрије Петровић³, Петар Д. Петровић,⁴ Максим⁵ и Миодраг Мија Петровић.⁶

Петар је рођен 22. децембра 1881. године у Пећи. Основну школу завршио је код Цветка Стаматовића у Пећи а Богословско-учитељску школу у Призрену. По завршетку школе опредељује се за учитељски позив. Именован је септембра месеца 1901. године за учитеља у Гњилану. Из Гњилана је 1909. године премештен у Приштину, а 1911. године у Призрен. После Првог светског рата, од 1922. године службује у родном граду, у Пећи, где је и пензионисан 1938. године.

Учитељ Петар је живео тихо и скромно. О свом животу и раду није желео јавно да говори. О њему и његовој породици највише података пронађено је у његовој рукописној заоставштини сачуваној у Архиву Косова и Метохије у Приштини и у Библиотеци Српске академије наука и уметности у Београду.⁷ До неких података дошли смо разговарајући са његовим потомцима.

Петровић је био свестрани стваралац. Поред учитељског посла, обављао је и посао школског ревизора. Бавио се писањем кратких прича, приповедака, бележењем народних умотворина, песама, анегдота, легенди, пословица, разних веровања и празноверица

³ Димитрије Петровић, учитељ Дима, отац испитиваног писца, био је један од првих учитеља тада основане српске мушке основне школе на Ђенавији и први плаћени дописник Цариградског гласника.

⁴ О животу и раду учитеља Петра Д. Петровића писали су: Милован Ј. Богавац, Владимир Цветановић, Владимир Бован, Голуб Јашовић, Милорад Филић, Сунчица Денић и други истраживачи.

⁵ Максим Петровић је трећи Димитријев син, рођен у Пећи 1892. године. Био је носилац Албанске споменице. Завршио је гимназију у Скопљу и радио као наставник и штампар у штампарији Дукађин у Призрену и Пећи.

⁶ Миодраг Мија Петровић је докторирао из области Нуклеарна физика. Био је дугогодишњи директор Нуклеарног института у Винчи и редовни професор Техничког факултета у Приштини.

⁷ Архив Косова у Приштини, Збирка рукописа Петра Д. Петровића, LV/K. 1-6-1887.

и других говорних народних творевина. Писао је и о актуелним догађајима у срединама у којима је живео и радио као учитељ.

Бавио се и разним другим активностима. Први је штампар на простору Косова и Метохије (изузимајући Никанорову средњовековну штампарију у Грачаници), први фотограф, кино-оператер. Један је од оснивача Оркестра окарина и Соколског друштва у Приштини. Основао је музеј и читалачко друштво у Пећи. Први је печаторезац, а успео је да направи и једну малу хидроцентралу која је производила струју потребну за покретање штампарских машина преко дана, а ноћу је служила за осветљење. Петровићи су имали струју неколико година пре електрификације Пећи.

Учитељ Петар Д. Петровић је за живота објавио мало радова: укупно двадесет седам приповедака и кратких прича. Најзначајнији радови из његове рукописне заоставштине објављени су у последњој деценији прошлог и у првој деценији овог века.⁸

Од тога, двадесет четири приповетке штампао је у „Застави”, листу Народне радикалне странке Светозара Милетића у Новом Саду, а по једну приповетку у новосадском календару „Граничар”, у зборнику „Наша школа” у Скопљу и у београдском гласилу „Домаћица”.

Прву кратку причу под насловом *Шарено длеио* објавио је у новосадској „Застави” 27. јануара 1906. године. Исте године објављене су му у истом листу и приповетке: *Рам Тишук*, *Ко ѿражи веће изјуди* и *оно из вреће*, *Из сламе* и *Парасѿос*. Наредне 1907. године, приповетке: *Пој Илија*, *Тридница*, *Памейни људи* и *ѿамейне жене*, *Саг ће к’о Јања*, а 1908. приповести: *Рида без ѿаве*, *Инѿелиенѿносѿ једној коња*, *Он је крив*, *Први низам*, *Не знаѿе ми ред*, *Ђорав војник*, *Дуња*, *дуња*, *Мейѿиѿе каје* и *Прокина женидба*. Године 1909. „Застава” штампа четири његове приповетке; *Или ја или ѿи*, *Поменуло се*, *а не ѿвращило се*, *За севай*, *Буково лишће*, а 1910. године објављује само приповетку *Својевољно ројсѿво*. Последњу приповетку под насловом *Суѿленѿ Сима* објавио је у „Застави” 1912. године.

⁸ Уочи Никољдана 1998. године (сто двадесет година од рођења и четрдесет година после упокојења) објављена му је прва књига под насловом *Сѿоменуло се*, *не ѿвращило се*; затим 2002. године *Арслан-ѿаша* и *Пеѿанци*, са поднасловом *Из Метохије где ледене јабуке*, *бузлије рађају*; наредне 2003. године објављене су збирке приповедака под насловом *Мейѿохијске ледене јабуке* (приповетке које је Петар објавио за живота у српској периодици); *Из Мейѿохије*, *Блага Готован* и друге приче (збирка приповедака из личне архиве Крста Ал. Алексића Пеѿанца). Године 2010, у издању Филозофског факултета и Института за проучавање српске културе у К. Митровици и у Лепосавићу објављена му је књига драмских текстова под насловом *Свеѿи Сава у Пећи*.

Петар Д. Петровић је у Новом Саду објавио у Српском народном илустрованом календару „Граничар” само приповетку *Добричина*⁹, у листу за унапређење наставе и школског живота, *Наша школа*, број 90, у Скопљу 1910. године објавио је приповетку *Доскочио му и Сеоску њомагу* у „Цариградском гласнику”, 22. фебруара 1908. године.

Предмет наших истраживања била је и приповетка *Јашмак*, објављена у приштинском „Јединству” 1998. године¹⁰ као и још шеснаест приповедака и недовршених кратких прича објављених у књизи *Из Мейхохије* у Лепосавићу-Грачаници 2003. године.

Приповедачки рад Петра Д. Петровића карактерише тежња за што је могуће реалнијим, често фактографским сликама догађаја, појава и ликова времена које је описао и о којем је писао. Зато у поднаслову већине својих приповедака Петровић дописује квалификативе: истинска црта, цртица из Старе Србије, цртица Стара Србија, истинита црта из лоповског живота, истинита црта из живота, слика из Старе Србије, из Старе Србије, истинита црта из живота пећских Турака, истинита прича из Старе Србије, цртица из испитне ревизије и слично.

Први учитељски посао Петар је добио у Гњилану и у Косовском Поморављу где је провео безмало десетак година. У Гњилану и у околини Гњилана и Новог Брда упознао је много људи, њихове обичаје, навике, начин живота и рада, али и особине њиховог говора који се знатно разликовао од његовог завичајног говора северне Метохије. Петар је, службдујући касније у Приштини и Призрену добио прилику да научи и говор тих крајева који је, такође, био сличан говору Косовског Поморавља, али се у по много чему и разликовао од њега.

Захваљујући поменутиим чињеницама учитељу Петровићу није било тешко да у својим казивањима проговори о Старосрбијанцима различитих етничких припадности и различитог верског опредељења. Стога су биле неминовне и неизбежне бројне дијалекатске особености.

Понекад неке дијалекатске јединице испитивани писац користи намерно како би што верније и аутентичније описао неки лик или догађај, амбијент, време и простор у коме се креће и

⁹ Приповетка *Добричина*, објављена је 1910. године у Српском народном илустрованом календару „Граничар” на страницама 25–34, а приповетка *Прокина женидба* осим у „Застави” прештампана је и у листу „Домаћица” органу женског друштва и његових подружника у Београду, број 4, стр. 35–39.

¹⁰ Додатак за културу, 5–6 септембар 1998. године.

траје субјект његова казивања. Има примера употребе дијалектизама и провинцијализама које је наш писац ненамерно, спонтано употребио и који су саставни део пишчева говора. Тих одступања, одступања од стандардног идиома има на свим нивоима: на фонетско-фонолошком (забележено највише примера), морфолошком, синтаксичком и на лексичком плану. Дијалекатске црте ћемо изложити наведеним редоследом.

1. У испитиваним Петровим приповеткама забележене су бројне фонетско-фонолошке, у односу на стандардни језик диференцијалне карактеристике консонантског и вокалског система косовско-ресавских и призренско-јужноморавских говора.

1. 1. У вези са одступањима која се односе на вокалски систем, треба рећи да су све Петрове приповетке написане на екавском наречју, са ретким одступањима од тада важећих правописних правила. Неких неуједначености ипак има. Навешћемо неколико примера у којима је посведочена доследна замена старог јата вокалом *e*, и тамо где је овај вокал у стандардном језику дао рефлекс *и*:¹¹ да *несу* зле очи, *несу* знали како су захваљивали, што *не си* дала, *ћредлижава се*, *ћрећисну*.

Регистровани су и неколики примери са ијекавским рефлексом јата: *гјевица*, *во вјеки*, *вјечнаја ѿамјај*.

Лако су уочљиве и друге вокалске промене типичне за севернометохијски говор косовско-ресавског дијалекта, као и за многе друге народне говоре попут говора на простору призренско-тимочке дијалекатске зоне и сл.

1. 2. У Петровићевим приповеткама бројни су примери супституције једног вокала другим:¹² *a>o*: *моіох*, *Кросничани*, *иібол*; *a>e*: *меішелик*, *јареди*, *мерифеішом*; *a>i*: *знаіш*, *арич* (харач); *e>a*: *лаћамија*; *u>e*: *ћреішиснуіш*, *Малесорци*; *e>u*: *ценуіше мој*; *e>i*: *Ливош село*; *e>o*: *Људониће*; *u>o*: *одвосіручій*, *одвосіруче*, *којушњак* па *којушњак*; *u>i*: *сифир*, *ићумай*.

¹¹ Шире о овоме в. у: Милета Букумирић 2003: 82–89 и другу тамо наведену литературу о осталим косовско-ресавским говорима. Детаљније о овоме у призренско-тимочким говорима в. у: Смиљковић – Жугић – Стојановић 2009: 24–26.

¹² О овој, као и о наредним променама у вокалском систему говора северне Метохије в. у: Букумирић 2003: 94–122 као и другу тамо наведену литературу о осталим косовско-ресавским говорима. Појава је карактеристична и за друге народне говоре, особито за говоре призренско-тимочког дијалекта. Шире о овоме у: Смиљковић – Жугић – Стојановић 2009: 42–56.

1. 3. У говорима северне Метохије вокалска група *-ao* се контрахује у *-o*, па тако у Петровим приповеткама поред стандардних облика радног придева типа: *слушао, гледао, волео, причао, бележимо* и форме: *осѿо, реко, коске ѿризо, ко Јања, ко прасе, ко мува без главе*.

1. 4. У грађи ексцерпираној из приповедака и кратких прича учитеља Петра Д. Петровића налазе се и примери у којима је дошло до губљења вокала у различитим позицијама у речи¹³. У иницијалној позицији (афеза): *ко неће* (уместо ако неће), *да се морим* (умарам), *ће да дође* (уместо хоће да дође), *ће иде* (уместо хоће да иде); у медијалном положају (синкопа): *молѿе се*, *не шалѿе се*, *ајѿе*, *рећеш*, *наће* (наћи ће) *нете* (неће) и у финалној позицији (апокопа): *можемо л, о ... не ... да ...те*, у *мал* што се не побивају, *Ај да идемо, ниѿ су вуци, ниѿ горштаци, ајд* да шара, *не може наѿравѿи, ѿоздрав* учитеља.

1. 5. Диференцијалне црте консонаната у приповедачком језику Петровића у односу на стандардни српски језик, огледају се у одсуству консонанта *х*, нестабилној артикулацији сонанта *ј* до његовог потпуног губљења, као и у карактеристичној употреби сугласника: *ч, ћ, ц, ђ*, и сонаната *л, љ, н, њ*. Употребу наведених фонема изложићемо у наставку рада.

1. 5. 1. Највише примера забележено је у вези са изостављањем сугласника *х*.¹⁴

1. 5. 2. У анализираним Петровићевим приповеткама очито је одсуство сугласника *х* у све три позиције. Наводимо примере губљења сугласника *х* у иницијалном положају: *леба, аирлија*, на простој *арѿији*, *аклија си*, у *амаму*, *ајде* благо баце, *ала* (уместо хала), *анума*, лепе *ануме*, *ајра*, *аде* (уместо хајде), *уће* у *ан*, купи *алве*, поред *ана*, *аѿс*, *оче*, *оћу*, *оћеѿе*, *оћемо*, ако *оће*, у *амаму*, *ајѿе*, *аклија*, било *лагно*; у медијалном положају: *замане*, *Ибраим*, *Ибраиме*, код *Браића* (Брахића), *огануће* им душа, као *деар* меко, меко, Светог *Аранђела*, *оганули смо*, *муареде*, *моареде*; у финалној позицији: *ја се следи*, *ја ди дала све*, *ѿознаго га*, *ја му реко*, *изаћо* опет, *осѿадо*, *оѿѿрио*, *оѿицо*, *седо*, као што *каза*, *вала*, *одма*.

1. 5. 3. Забележили смо и неколике примере са упрошћеном сугласничком групом *хв>в* и примере у којима је дошло до суп-

¹³ Шире о појави редукције вокала и на подручју призренско-тимочких говора в. у: Смиљковић, Жугић, Стојановић, 2009, стр. 36–42; Јашовић, 2012, стр. 71.

¹⁴ Фонеме *х* нема у консонантском систему говора Косова и Метохије (Букумирић, 2003, стр. 147–149; Јашовић, 1997, стр. 11, Јашовић, 2012, стр. 71).

ституције овог сугласника консонантима *в, ф*: *уфай̄им, увай̄им, Е... валимо те Боже, мало сва̄али, поче вай̄аӣи маглу, даба се фалила, а забележили смо и пример захр̄ме, хӣ се не плаши, са секундарним х.*

1. 6. Због нестабилне артикулације сонанта *ј*, долази, и у говорима који покривају простор Косова и Метохије, до његовог губљења. Примере са елиминисаним сонантом *ј* у иницијалном положају у испитиваној прози нисмо пронашли. У медијалном положају *ј* је изостављено у следећим примерима: *й̄еориско, й̄о-сй̄оице, зей̄ин, ре̄еш* (у говорима северне Метохије реј̄ њеш), а у примерима: *јевројски*, на пољу *јевројских* реформи, *седамнајесй̄а, елај, куј, кој* ме вика, *й̄акој*, јавља се секундарно *ј*.¹⁵

1. 7. У консонантске дијалектизме убрајамо и губљење дистинкције у употреби африкатских парова *ћ, ђ* и *ч, џ*, као у примерима: *коћодаша, лаћамијски, мухађери, ђенему мој*, као у *ђенему*, ми смо *колђије*, дала *ћевай̄*, дошао му *еђел̄*; неразликовање *ћ, ч*: *зжмурим* и *чап*. за *чӯшек, Кросничани, чулав*, на Босну *ић* да не идемо, *ић* се не дојте, *ић* абера немам, *часкали* (уместо *ћаскали*), *хић, ћифлаци* (уместо *чифлуци*), *чӣй̄луци, чей̄енак, ћӯшек* и *чӯшек* (Јашовић, 1997, стр. 11).

1. 8. Једна од типичних особина говора северне Метохије, и не само тог краја наравно, јесте померена артикулација гласова *л, љ*. Она се огледа у појави њиховог уједначавања, нарочито у позицији испред вокала предњег реда *е, и*. Ова дијалекатска црта очврслог *љ* и умекшаног *л`* забележена је и у испитиваним Петровићевим текстовима: *Ливош* (уместо *Љевоша*), да је *й̄еље, й̄рекаљи* човек, можемо *љ, сажалење, удалио, дивољице, й̄рекаљи се, свираља, ереља, сељамей̄* и слично (Стијовић, 1979, стр. 242; Букумирић, 2003, стр. 123; Јашовић, 1997, стр. 10).

1. 9. Забележили смо и примере: *свински, свинско, крајни*, у којима је *н* замењено сонантом *њ* и обрнуто: код *жӣй̄ње̄и* трга (Букумирић, 2003, стр. 123–127; Јашовић, 2010, стр. 100).

1. 9. 0. У следећим примерима дошло је до упрошћавања неких сугласничких група и елизије сугласника: што *јес јес*, близу Гилана, а *де* ти је; асимилација и дисимилација: *дреш̄е*, у *друс̄иво* се и

¹⁵ Појава нестабилне артикулације сонанта *ј* која се креће у интервалу од ослабљене артикулације до нулте реализације с једне, и с друге стране до секундарне реализације, широко је распрострањена у многим говорима на српском језичком подручју. В. нпр. Ивић, Бошњаковић, Драгин, 1994. стр. 323.

калуђери жене, леворвер, пролетњи, сваћати, брацки, пецки пекари, пећска нахија, бегство, Чкрбан, једноница, тридница, зинат и слично (Барјактаревих, 1979, стр. 95–105).

2. Забележени су и примери у којима има одступања од језичког стандарда на морфолошком нивоу. Грађу ћемо изложити по врстама речи.

2. 1. Забележили смо примере старог вокатива једнине именица треће деклинационе врсте (именице женског и мушког рода на -а) са наставцима -о и -е: *Ано, њејко*, слатка *ујно*, *богами снашке*, како си *ајо*, *мамо*, *викав те*, што *јајо* (Букумирић, 2003, стр. 210).

2. 2. Двосложни хипокористици настали од личних имена мушког рода типа: Благо, Спасо, Томо у Петровим приповеткама граматичког су женског рода на -а у номинативу: *деда Пера*, *поп Мика*, *поп Нака*, *учитељ Тома*, *Пера Бугарин*, *Јова Шуговић*, *Јова Бањица*, *Сава Мали*, *газда Сава*, *Мица (Михајло)*, *каже Јова*, *Блага Готован*, *син Тома*, *суплент Сима*¹⁶. Понекад, ова образовања имају двојакe форме, на пример, у истој приповеци имамо облике: *Благо* и *Блага*, *Томо* и *Тома*, *Нако* и *Нака*, *Проко* и *Прока*¹⁷, а од њих изведени придеви јесу: *Прокино* и *Проково*, *Благоино* и *Благово*.

2. 3. Петар Д. Петровић радо употребљава облике сингулара за означавање плурала: *Падишах ће одмах послати низам ако усїреда*.¹⁸

2. 4. Петровић генитив множине од именице *враїа* употребљава са наставком -и: више *враїи*, *провирује* иза *враїи*, *изађо* до *враїи*, *кљечала* на *колени* (Пецо–Милановић, 1968, стр. 320; Јашовић, 1997, стр. 13).

2. 5. Наишли смо и на примере именице и личне заменице са старим дативом на -е-љ: *ајде*, *благ* *баце*, *донеси мене*. Ово одговара стању у говорима северне Метохије који се уклапају у шире подручје косовско-ресавског дијалекта (Букумирић, 2003, стр.

¹⁶ Овакво стање је и у говорима призренско-тимочког дијалекта. В. нпр. Богдановић, 1979, стр. 52; Богдановић, 1987, стр. 147; Марковић, 2000, стр. 128.

¹⁷ Овакво стање је резултат међусобног утицаја говора у суседству: косовско-ресавског и призренско-јужноморавског.

¹⁸ Уместо плуралне форме *низам* (војници, редови, припадници регуларне, реформисане, турске војске) употребљен је сингулар *низам* (Петровић, 2003, стр. 111).

208) са фуснотом 374. Облик старог датива на -е чувају и говори призренско-тимочког дијалекта (заплањски, јужноморавски): Богдановић, 1987, стр. 153; Марковић, 2000, стр. 129; Жугић, 2005, стр. XIX, XX; Јашовић, 2010).

2. 6. Честа је употреба акузатива у служби локатива и обрнуто: рекли ми да си у *Јасеновик*, како сте тамо *на село*, ено их *на дрго*, Ја сам те јуче тражио у *Босџане*, а ти био у *Јасеновик*, Оде ага једног дана у *селу Мојсишу*.

2. 7. Има и примера у којима се употребљавају облици акузатива у функцији инструментала: Не види ни прст *ћред око*, чекали смо нож *ћод јрло*.

2. 8. У Петровим прозним творевинама употребљава се инструментал за означавање средства са предлогом *са*: зграда олепљена *са длаћом*, протрем *са марамом очи*, посолио *са љејелом*, покривена *са љоњавом*, олепљена *са длаћом*, омашћене *са јелом*, *лепо са саћуном* измије лице¹⁹.

2. 2. 1. Употреба аналитичког компаратива: *ћо љамејнији*, *ћо јевћино је*, *ћо висок*, *ћо сћарији*.

2. 2. 2. Употреба енклитичких облика личних заменица *ни*, *ви*: *ево ви децо*, *поздравио ви се* Рам Тишук, *исптели су ни*, *испекла сам ви кафу*; енклитике *ћу*: *пусти ћу*, *узми ћу*, *дигни ћу сам*, *кад ћу не разбирамо*, *ал ти ћу ниједан неће*.

У приповеци *Сима Ићуманов* бележимо употребу удвојеног објекта: *и њеја ми ја* Алах *узе*.

2. 2. 3. Регистровани су неколики примери употребе инфинитива без финалног -и: *Сад ће доћ*, *ниједан не може најравнић*, *па ћу ћраићић*, и другу *ћу ћисаћ* (Букумирић, 2003, стр. 269–270; Јашовић, 1997, стр. 14).

2. 2. 4. Има и примера супстандардних облика презента, попут одричног облика глагола *јесам* са заменом јата вокалом -е: *несам* могао, *да несу* зле очи. Појава је забележена у говору северне Метохије (Букумирић, 2003, стр. 286; Јашовић, 1997, стр. 10), као и у многим говорима призренско-тимочког дијалекта.

Такође, диференцијација се јавља и у 3. л. мн. презента. У приповедачким текстовима Петровића налазе се примери 3. л. мн. презента: *могу да изјору* одело, *ћучу* други, *да изјору* који потврђују Букумировићево истраживање о доминантном наставку -у на

¹⁹ Дистрибуцију наставка -ом у инструменталу једине и примере за инструментал оруђа в. у: Букумирић, 2003, стр. 185–187.

већем делу територије северне Метохије (253). Он је установио границе распрострањања ове морфолошке црте која обухвата ширу околину Пећи, а на југу крајњу територију косовско-ресавских говора (Букумирић, 2003, стр. 254). Са наставком *-ду* забележен је само пример: дању не *сведу*, који у ширем контексту потврђује Букумирићев закључак о знатно нижој фреквенцији овог наставка у говорима северне Метохије у односу на војвођанске говоре (Букумирић, 2003, стр. 257).

Наставак *-ав* од *ају > ау > ав* у примерима: Мамо *викав* те, како те *викав*, *викав* се Мирко, карактеристичан је за јужноморавске говоре (Богдановић, 1987, стр. 184; Марковић, 2000, стр. 167; Жугић, 2005, стр. XXVIII).

2. 2. 5. Честа је употреба аориста у првом лицу сингулара без сугласника *-х*: *обрадова се, изађо* опет на обор, ја *ди* дошла, *полега* у небо. Овакво је стање и у говорима северне Метохије и другим говорима косовско-ресавског и призренско-тимочког дијалекта.

2. 2. 6. Забележени примери футура: *ће идеш, ће њравим, ће иду* на Карадак осликавају две битне одлике овог глаголског облика: творбу футура додавањем презента на енклитички облик помоћног глагола *хтети* (са примерима без везника *да*) и тежњу ка уопштавању енклитике *ће*. Овакво стање је одлика призренско-јужноморавских говора.

2. 2. 7. Једна од карактеристика Петровог стила писања јесте честа употреба приповедачког императива уместо презента, одлика преузета из завичајног косовско-ресавског говора: Поред страха, лечи и храни рањенике, Поћи овамо, не иде, поћи тамо, не може се, па удри све на једно, Шули сте песму, па не иди те не уби ђавола.

2. 2. 8. Због специфичног начина творбе специфични су и глаголи: не гледећи на веру, трчајући, скакући, да прошћавате, опрошћавајте, ослобођавају, заштићавају, заштићава га суд, викајући, лизајући, кидисавали, ако је не *сведу*, не гледећи нас и други.

2. 2. 9. Облици трпног глаголског придева на *-т*: више је *позвато*, било *наисаито* ретко се јављају у говорима северне Метохије (Букумирић, 2003, стр. 268), али су у призренско-тимочким говорима безмало подједнако фреквентни са облицима на *-н* (Марковић, 2000, стр. 181). Алтернативна употреба јотованих и нејотованих облика: *крађено, крадено*, иде у прилог чињеничном стању о заступљености говора припадника и косовско-ресавског и при-

зренско-јужноморавског дијалекта у Петровићевим приповеткама.

2. 2. 9. 0. Забележили смо и неколике примере радног глаголског придева на *-(j)a*: *ѿокрија* сас мараму, *ѿознаја* би га, *ѿокрија* га, си не *ѿромашија*. Ово је типична особина призренско-јужноморавских говора (Барјактаревић, 1977/1, стр. 361; Барјактаревић, 1977/2, стр. 408; Богдановић, 1987, стр. 105–107; Марковић, 2000, стр. 182; Жугић, 2005, стр. XXX, т. 137–142 и XXXI; Јашовић, 2010б, стр. 99).

3. Казивања учитеља Петра Д. Петровића обилују архаичном лексиком, лексемама страног, најчешће оријенталног порекла, али има и албанизама, хеленизама, романизама, германизама.

3. 1. Илустрације ради навешћемо неколико лексема и фразеологизама које је Петар преузео из локалних народних говора.

Многе од тих речи и израза у употреби су и данас у говору Срба северне Метохије, неке су нестале или полако нестају из свакодневне употребе. То се пре свега односи на лексику и терминологију коришћену у говору занатлија пећке чаршије.

3. 2. Исцрпан речник лексема тога типа објављен је у Речнику непознатих речи у Петровој књизи *Мейхохијске ледене јадуке* (Петровић, 2003, стр. 243–256). Примера ради, поменућемо неке лексеме оријенталног порекла: *авале*, *аијрлија*, *алиик*, *аклија*, *амак*, *архалазола*, *даишисаиши*, *даишал*, *баринци*, *дећим*, *дишињи* *јазак*, *дузунлук*, *ѿајле*, *долаи*, *домуз*, *дуњалук*, *ђенем*, *замбак*, *зайиција*, *зарар*, *зеиин*, *иѿдол*, *исѿинишак*, *ишидар*, *јаваш*, *јазак*, *јаради*, *јуздаша*, *калем одаја*, *кайслача*, *кувей*, *колција*, *кршлом*, *мазјах*, *мица*, *мекам*, *меиелик*, *мижгација*, *мукајей*, *муареде*, *мусафир*, *назимлија*, *на ѿемде*, *сајѿија*, *салбентиша*, *силав*, *сифир*, *суварија*, *шаѿар*, *шехрија*, *фуио*, *целина*, *ћаишице*, *ћесай*, *чулав*, *шандал*, *Шкиња*; неколике примере славјанизама: *чарно*, *число*, *иже јесѿ*, *аѿнец*, *ѿорѿѿељ*, *ѿредседаиел*, *вјечнаја ѿамјай*, *ѿарју небески*, *лица ѿвојеѿо* и слично.²⁰

3. 3. Мали је број новостворених речи (неологизама) у Петровим причама, али их ипак има: *собокућа* (старинска кућа оцаклија), *романија* (карактерна особина), *шејганија*, *бољавина*, *хајванија*, *набаскат*, *полаканче*, *тридница*, *једнодница*, *кршлом*, *адано*.²¹

²⁰ Значења наведених лексема видети у прозним текстовима Петра Д. Петровића објављеним у књигама: *Мейхохијске ледене јадуке*, *Из Мейхохије*, *Арслан-ѿаша* и *Пећанци*.

3. 4. У приповеткама у којима је описан суживот пећких Срба и Турака бележимо већи број албанизама. Међутим, занимљиво је да су многе од тих речи и израза нетачно написани, али нисмо сигурни да ли су грешке направљене приликом штампања, или (што је вероватније, јер знамо да су му текстови у редакцијама листова и часописа исправљани) су дело самог аутора: *џаша каџар чииџаиџи, џунам дар, дар џач, чуш е сије, сије, мосе аро, џунамбер Ђорђ, фон, улам дар, дар џмир џач, ћуш е, симиџан зеџа*.

3. 5. На крају, мишљења смо да треба навести и фразеологизме које је наш писац, најчешће, преузимао из фолклорног миљеа, или их је стварао по угледу на народне: *Зайџиџа гаде џемена, Зеџинџе је дило а не оџрејанџе, Скакуџао је Гиле као враџ на Дечане, Није џо дило у узун-Будалово време, враџ соџони не вади очи, Наџаџили се као црви у рани, џрисџаде му као Шваџи каџа, само смо чекали нож џод џрло, седео је као џрасе на киџи, џоцрвенео као куван рак, џледа у џеџлу као џиле у жиџак, Све су се џресли као да их је ухваџила џролеџница, веџерали су као са џуџим, јуре као муве без џлаве, џожуџео као свеџа, само да изедемо сџрах*.

4. Петар Димитријев Петровић један је од ретких књижевника Старе Србије, са простора Косова и Метохије, о чијем језику и стилу је у више наврата писано.²² Чињеница да је у то време један учитељ, који је учитељевао по заосталим турским варошицама, објављивао своје радове у веома угледним српским гласилима говори о спремности, виталности и родољубљу Старосрбијанаца.

4. 1. Анализа језика коришћеног приповедачког опуса Петра Д. Петровића показала је присуство бројних дијалекатских црта козовско-ресавског и призренско-јужноморавског дијалекта. Ово одражава пишчеву доследност у тежњи да представи изворни говор својих јунака, а дијалектизама има, не само у говору литерарних јунака, него и у говору самог писца.

ЛИТЕРАТУРА Архив Косова и Метохије у Приштини, Збирка рукописа Петра Д. Петровића, LV/К. 1-6-1887.

²¹ Значења осталих лексема видети у књигама учитеља Петра Петровића (Петровић, 2003, стр. 243–256 и Петровић 2003а).

²² Писано је још, колико је нама познато, само о Пери Стефановићу, Григорију Божовићу, Даринки Јеврић и о Петру Сарићу.

Барјактаревих, Д. (1977). *Дијалектолошка исцраживања*, Приштина: Новинско издавачко предузеће Јединство.

Барјактаревих, Д. (1979). *Говор Срба у Метихији*, Приштина: Новинско издавачко предузеће Јединство.

Богавац, М. (2004). *Историја српске књижевности на Косову и Метихији 1850-1941*, Београд – Лепосавић: Апостроф – Институт за српску културу.

Богдановић, Н. (1979). *Говори Бучума и Белој тошока*, Београд: Српски дијалектолошки зборник, Институт за српски језик САНУ.

Богдановић, Н. (1987). *Говори Алексиначкој Поморавља*, Београд: Српски дијалектолошки зборник XXXIII, Институт за српски језик САНУ.

Букумирић, М. (2003). *Говори северне Метихије*, Београд, Српски дијалектолошки зборник I, Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик.

Жугић, Р. (2005). „Речник говора Јабланичког краја”, Београд. У: Српски дијалектолошки зборник LII, Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик.

Ивић, П. (1998). „Дијалектолошка испитивања српских говора Косова и Метохије”, *Зборник Округлој сјола о научном исцраживању Косова и Метихије*, 115–119.

Ивић, П., Бошњаковић, Ж., Драгин, Г. (1994). „Банатски говори шумадијско-војвођанског дијалекта”, Београд, У: *Српски дијалектолошки зборник XL*, Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик.

Јашовић, Г. (1997). *Пасцирска штерминолоија Пећкој Подјора*. Приштина: Народна и универзитетска библиотека.

Јашовић, Г. (2010). „Почеци српске драме на Косову и Метохији и њен језик”. У: Међународни тематски зборник, *Косово и Метихија у цивилизацијским шоковима*, књига 1, Косовска Митровица, Филозофски факултет, 79–91.

Јашовић, Г. (2010б). „Неке особине говора Угљара код Косова Поља”. У: *Зборник радова Исцраживања српској језика на Косову и Метихији*, књига 1 (2008), Косовска Митровица, Филозофски факултет, 93–138.

Јашовић, Г. (2010в). „Антропонимија Угљара код Приштине”. У: *Зборник радова Исцраживања српској језика на Косову и Метихији*, књига 2 (2009), Косовска Митровица, Филозофски факултет, 121–160.

Јашовић, Г. (2012). „Прилог проучавању говора села Тамнича код Неготина”. У: *Зборник радова Филозофској факултетиа*, књига XLII/2, Косовска Митровица, Филозофски факултет, 65–81.

Јашовић, Г. (2012δ). *Тамнич на Тимоку, лексика и ономастика*. Крагујевац, К. Митровица, Београд: Природно-математички факултет, Филозофски факултет, Свет књиге.

Марковић, Ј. (2000). *Говор Зајлања*, Београд, Српски дијалектолошки зборник XLVII, Институт за српски језик САНУ.

Петровић, Д. П. (2003). *Мејхохијске ледене јабуке*, (приредио за штампу и предговор написао Г. Јашовић), Исток-Лепосавић 2003, Дом културе „Свети Сава”.

Петровић, Д. П. (2003а). *Из Мејхохије*, (приредио за штампу и предговор написао Г. Јашовић), Лепосавић-Грачаница, Дом културе „Свети Сава”.

Петровић, Д. П. (2003δ). *Арслан-ѧаша и Пећанци*, (приредио за штампу и предговор написао Г. Јашовић), Лепосавић-Грачаница, Дом културе „Свети Сава”.

Стијовић, С. (1979). „Ономастика источног дела Пећког Подгора”. У: *Ономастолошки ѧрилози*, књига 1, Београд, Одбор за ономастику САНУ.

GOLUB M. JAŠOVIĆ

UNIVERSITY OF PRIŠTINA WITH TEMPORARY HEAD OFFICE
IN KOSOVSKA MITROVICA, FACULTY OF PHILOSOPHY,
DEPARTMENT OF SERBIAN LANGUAGE AND LITERATURE

SUMMARY

CERTAIN CHARACTERISTICS OF THE SERBIAN DIALECTS FROM KOSOVO
AND МЕТОHIЈА IN PETAR D. PETROVIĆ'S SHORT STORIES

Petar D. Petrović, a teacher, was born in a prominent mercantile family in Peć in 1881. He had graduated from theology school in Prizren and worked as a teacher in Gnjilane, Priština, Prizren and Peć. He used to send short stories and notes concerning life and work of Serbs in the area of today's Kosovo and Metohija to a various newspapers and magazines which were printed from Constantino-ple to Belgrade and Novi Sad.

In the magazine *Zastava*, Svetozar Miletić's journal of the National Radical Party in Novi Sad, he has published 24 short stories between 1906 and 1912 and one short story in the illustrated magazine „Graničar”.

The subject of our research here are speech properties of Prizren – South Moravian and Kosovo – Resavian dialects which are registered in characters' speech described in Petrović's prose originating from different regions: Kosovo Pomoravian, Priština, from Prizren and its surroundings and from northern Metohija. We have also analyzed dialecticism recorded in the speech of the writer.

KEY WORDS: dialecticism, Petar D. Petrović, teacher, Novi Sad, printed media.